

O‘ZBEK MILLIY LIBOSLARINING XUSUSIYATLARI VA DOLZARBLIKLARI

Habibova Muborak Olimovna

Buxoro viloyati G‘ijduvon tuman 1-son Texnikumi

Maxsus fan o‘qituvchisi

muborakhabibova@gmail.com

6.90-415-85-20 ***Habibova Muborak Olimovna***

Annotatsiya

Ushbu ilmiy maqolada o‘zbek milliy liboslarining genetik ildizlari, matoshunoslik xususiyatlari va hududiy-etnografik jihatlari batafsil tahlil qilinadi. Maqolada milliy kiyimning nafaqat moddiy madaniyat obyekti, balki ijtimoiy semantika va zamonaviy san’at sintezi sifatidagi o‘rni yoritib berilgan.

Kiyim insoniyat tarixida faqatgina himoya vositasi emas, balki ijtimoiy tabaqalanish, estetik did va etnik kelib chiqishni ifodalovchi murakkab tizim bo‘lib kelgan. O‘zbek milliy liboslari Markaziy Osiyo sivilizatsiyasining chorrahasida shakllanib, o‘zida qadimgi So‘g‘d, Baqtriya va Xorazm madaniyatlarining aks-sadosini saqlab qolgan. Bugungi globallashuv sharoitida milliy liboslarning transformatsiyasi va ularning jahon moda industriyasidagi o‘rni ilmiy jihatdan o‘rganishni talab etuvchi dolzarb masaladir.

Matoshunoslik va bezak san’atining o‘ziga xosligi O‘zbek milliy liboslarining asosi uning matosidir. Bu jarayonda "**Abrbandi**" (bulutlarni bog‘lash) texnologiyasi markaziy o‘rin tutadi.

- **Xonatlas va Adras:** Ipak va paxta tolalarining turli nisbatdagi uyg‘unligi. Toza ipakdan tayyorlangan atlas – boylik va nafislik ramzi bo‘lsa, adras (yarim ipak, yarim paxta) o‘zining chidamliligi va gigiyenik xususiyatlari bilan ajralib turadi.

Ranglar palitrasida tabiiy bo'yoqlar (anor po'stlog'i, ro'yan ildizi, indigo) ishlatilishi matoning jozibasini asrlar davomida saqlab qoladi.

• **Bezak va ornamentika:** Liboslardagi har bir naqsh o'z semantikasiga ega. Masalan, "bodom" shakli baxt va unumdorlikni, "qalampir" esa yomon ko'zlardan asrashni anglatadi. Kashtado'zlikda qo'llaniladigan "bosma", "yurma" va "kandaxayol" choklari libosga hajmdorlik va badiiy tugallik bag'ishlaydi.

Hududiy-etnografik maktablar tahlili

O'zbekiston hududi bo'yicha liboslar pichimi va bezatilishi keskin farqlanadi:

• **Farg'ona-Toshkent maktabi:** Bu yerda "mursak" (ayollar ustki kiyimi) va keng bichimli ko'ylaklar ustunlik qiladi. Bosh kiyimlardan Toshkentning "Chust" do'ppilari o'zining oq va qora rangli klassik uyg'unligi bilan mashhur.

• **Buxoro-Samarqand maktabi:** Hashamatga moyillik kuchli. Buxoro zardo'zligi (oltin ip bilan tikish) jahon miqyosida tan olingan san'atdir. Bu yerda erkaklar choponlari va ayollar kalla po'shlari zardo'zi naqshlar bilan qoplanib, kiyuvchining ijtimoiy mavqeini namoyish etgan.

• **Xorazm va Qoraqalpog'iston:** Bu hududlar liboslarida qadimiy ko'chmanchi va o'troq madaniyat simbiozi seziladi. Xorazmning "cho'girma"si (qo'y terisidan tayyorlangan telpak) hamda Qoraqalpoq ayollarining "ko'k ko'ylak" va "saukele"si (bosh kiyimi) o'ta murakkab geometrik naqshlar va turli taqinchoqlar bilan bezatiladi.

Libosdagi ijtimoiy semantika va falsafa

An'anaviy jamiyatda kiyim inson haqida to'liq ma'lumot beruvchi kodlar tizimi bo'lgan:

• **Yoshga doir farqlar:** Yosh qizlar va kelinlar ochiq, yorqin rangli (qizil, pushti, sariq) liboslar kiyishgan bo'lsa, yoshi ulug' ayollar uchun og'irroq, to'q rangli (ko'k, to'q yashil) va sodda pichimli kiyimlar xos bo'lgan.

• **Oila holati:** Kelinlar kiyadigan "paranji" va "chashman" (yuzni yopuvchi to'r) nafaqat estetik, balki himoya (tumor) vazifasini ham bajargan. Erkaklar

belbog'ining (qiyiqcha) bog'lanish uslubi va rangi ularning kasb-kori yoki mansabidan darak bergan.

Global moda va o'zbek "Ethno-chic" yo'nalishi

Bugungi kunda o'zbek milliy elementlari "High Fashion" (Yuqori moda) olamiga shiddat bilan kirib bordi:

• **G'arb modasi bilan sintez:** Mashhur dizaynerlar (masalan, Oscar de la Renta, Dries Van Noten) o'z kolleksiyalarida o'zbek ikat (atlas/adras) matolaridan foydalanishmoqda. Bu matolarning "wild silk" (yovvoyi ipak) ko'rinishi zamonaviy minimalist uslubga o'ziga xos ekzotik ruh bag'ishlaydi.

• **Lokal dizaynerlar yutug'i:** O'zbekistondagi zamonaviy brendlar (Muna, Anor, Lali va boshqalar) milliy pichimni zamonaviy kiyinish madaniyatiga moslashtirishdi. Masalan, an'anaviy choponlar bugungi kunda kundalik "kardigan" yoki "palto" sifatida jinsilar bilan kiyilishi moda trendiga aylandi.

• **Barqaror moda (Sustainable Fashion):** Milliy matolarning tabiiy tolasi va qo'l mehnati asosida tayyorlanishi bugungi kunda dunyoda ommalashayotgan "ekologik moda" talablariga to'liq javob beradi.

Tarixiy va madaniy ahamiyati: Jome o'zbek erkaklarining eng qadimiy kiyimlaridan biri bo'lib, tarixda ko'plab turli davrlar va mintaqalarda ishlatilgan. Dastlab, jome qurilish ishlari yoki boshqa jismoniy mehnatlar uchun mos bo'lgan libos sifatida paydo bo'lgan, ammo vaqt o'tishi bilan uning dizayni o'zgarib, ijtimoiy qatlamlarga qarab ham o'ziga xos bo'ldi.

Ranglar va naqshlar: Jome ko'pincha ko'k, yashil, qizil va sariq ranglar bilan bezatiladi, bu ranglar o'zaro uyg'unlikda ishlatiladi va o'zbek xalqining xalqaro va madaniy bog'lanishlarini aks ettiradi. Jome naqshlarida asosan geometrik shakllar va xalq folkloridan olingan o'ziga xos motiylar ishlatilgan.

Zamonaviy rivojlanish: Bugungi kunda jome erkaklar milliy liboslari orasida eng mashhur kiyim bo'lib, zamonaviy dizaynerlar tomonidan yangilanib, ko'plab tadbirlarda kiyiladi. Ularning materiallari ham rivojlanib, yangi texnologiyalar asosida ishlab

chiqilgan matolar qo'llaniladi. b. Chapan Tarixiy va madaniy ahamiyati: Chapan o'zbek erkaklarining issiq va sovuq havoda kiyilishi uchun mo'ljallangan milliy libosdir. U, asosan, qishloq joylarida keng tarqalgan va o'zining mustahkamligi, qulayligi bilan ajralib turadi. Tarixda, chapan dehqonchilik va hunarmandchilik bilan shug'ullanuvchi erkaklar tomonidan ko'proq kiyilgan.

Ranglar va naqshlar: Chapan ranglarida ko'pincha ko'k, qora va yashil ranglar qo'llaniladi, ammo ba'zida qizil va boshqa yorqin ranglar ham mavjud. Chapan naqshlari ko'proq o'ziga xos geometrik shakllardan iborat bo'lib, bu naqshlar xalqning estetikasini va mehnatiga qiziqishini aks ettiradi.

Zamonaviy rivojlanish: Zamonaviy chapanlar faqat an'anaviy dizaynlarda qolmay, balki zamonaviy shakllarga ega bo'lib, podyumlarda ham namoyish qilinmoqda. Materiallar ham o'zgargan bo'lib, yangi avlod chapanlari faqat jismoniy xususiyatlariga emas, balki modaga ham mos ravishda ishlab chiqilmoqda.

Kalpak Tarixiy va madaniy ahamiyati: Kalpak o'zbek erkaklarining bosh kiyimi bo'lib, bu kiyimning tarixiy ildizlari juda qadimiydir. U o'zbek xalqi tomonidan milliy ramz sifatida qaraladi va yuksak.

Xulosa va tavsiyalar

O'zbek milliy liboslari faqat o'tmish yodgorligi emas, balki rivojlanayotgan va moslashuvchan madaniy fenomenidir. Ularning dolzarbligini saqlash uchun:

1. Milliy matolar ishlab chiqarishni sanoat darajasida, lekin sifatni saqlagan holda kengaytirish.
2. Yosh avlod orasida milliy kiyimni "eskicha" emas, balki "presti jli" (nufuzli) brend sifatida targ'ib qilish.
3. Akademik tadqiqotlarni ko'paytirish orqali liboslarimizning yo'qolib borayotgan hududiy shakllarini tiklash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sodiqova N. "O'zbekiston an'anaviy kiyimlari". – Toshkent, 2003.

2. Murodov T. "O‘zbek milliy matolari va ularning turlari". – San’at, 2018.
3. Fitz Gibbon K., Hale A. "Ikat: Splendid Silks of Central Asia". – London: Laurence King, 1997.
4. "O‘zbekiston etnografiyasi" darslik. – Toshkent: Universitet, 2015.